34

DOROŠEVIĆ:

ISTOČNE PRIČE

1926.
NAKLADNA KNJIŽARA V. VOŠICKOGA U KOPRIVNICI.

DOROŠEVIĆ:

ISTOČNE PRIČE

S RUSKOGA PREVEO:
MIJAT PRIBANIĆ.

1926.
NAKLADNA KNJIŽARA V. VOŠICKOGA U KOPRIVNICI.

Priča o priči.

Jednoć Istini sunulo u glavu, da upade u dvorac.

U dvorac samoga Harun-al-Rašida.

Allah akbar! Stvorivši ženu, Ti si stvorio fantaziju.

Ona reče za se:

— A zašto i ne bi? Mnogo je hurija*) u raju Proroka, mnogo krasotica u zemaljskom raju, — u haremu kalifovu. U vrtovima Proroka ne bi bila ja posljednja izmedju hurija, medju ženama padišaha bila bi, može biti, prva od žena, a medju odaliskama — prva od njegovih odaliska. Gdje su koralji rumeniji od mojih usana, a disanje njihovo je — kao uzduh poludneva. Grudi moje su — ljiljani, na kojima su se pojavile pjege krvi. Sretan onaj, koji sklone glavu na moju grud. Čudni sni prisnuli se njemu. Kao mjesec prvog dana uštapa, svjetlo je moje lice. Kao crni briljanti gore moje oči i onaj, koji u času strasti zagleda u njih blizu, blizu, ma kako velik on bio! — ugledao bi sebe u njima tako malenim, tako malenim, da bi se nasmijao. Allah je stvorio mene u času radosti i ja čitava — pjesma sam svojemu Tvorcu.

Okrenula se i otišla.

Odjevena samo u svoju krasotu.

Na pragu dvorca ustavi je s užasom stražar.

— Šta hoćeš ti ovdje ženo, koja si zaboravila navući i samu koprenu!

---

*) **hurija = krasne djevojke, koje u Muhamedovom raju slade prebivanje vjernicima.**

— Hoću da vidim slavnoga i najsilnijega sultana Harun-al-Rašida, padišaha i kalifa, našega velikogá zapovjednika. Alah jedini neka bude zapovjednik na zemlji.

— Neka bude u svemu volja Alahova. Kako ti je ime? Besramnost?

— Moje ime: Istina. Ja se ne srdim na tebe, junače. Istinu često drže za besramnost, isto tako kao laž za stid. Idi i najavi me.

U dvorcu kalifovu svi su se uzbudili, saznavši da je došla Istina.

— Njezin dolazak često označuje udvaranje za mnoge! — zamišljeno reče veliki vezir Džiaffar.

I svi veziri osjetiše opasnost.

— Ali ona je ženskinja! — reče Džiaffar: — mi držimo, da se svakim djelom bavi onaj, koji se u nj ništa ne razumije. I prema tomu ženama upravljaju eunusi.

On se obrati velikomu eunuhu.

Čuvaru mira, časti i sreće padišaha.

I reče njemu:

— Najveći od eunuha! Došla je ovamo žena, koja se pouzdaje u svoju ljepotu. Otstrani je. Nezaboravljajući, medjutim, da se sve to dogadja u dvorcu. Udalji je po dvorskomu. Tako da bude sve lijepo i pristojno.

Veliki eunuh izadje u trijem i mrtvim očima pogleda razgoljenu ženu.

— Ti hoćeš da vidiš kalifa? Ali kalif ne treba da te vidi u takovoj podobi.

— Zašto?

— U takovom liku dolaze na ovaj svijet. U takovoj podobi odlaze s njega. Ali ići u takovom liku po ovom svijetu ne smije se.

— Istina je samo onda lijepa, kad je ona gola istina.

— Tvoje riječi zvuče pravilno, kao zakon. Ali padišah je nad zakonom. I padišah ne će da te vidi takovu!

— Takovu stvorio me Alah. Čuvaj se, eunuše, da osudjuješ ili poričeš. Osudjivanje bilo bi bezumlje, poricanje — drzovitost.

— Ja ne smijem osudjivati ili poricati ono, što je stvorio Alah. Ali Alah je stvorio sirov krompir. Isto tako, prije nego se jede krompir, treba ga variti. Alah je stvorio janjetinu punu krvi. Ali ako se hoće jesti janjetina, treba je najprije ispeći. Alah je stvorio rižu tvrdu, kao kost. I ako se hoće da jede riža, ljudi je vare i posipuju šafranom. Što bi rekli o čovjeku, koji bi počeo jesti sirov krompir, sirovu janjetinu i gristi sirovu rižu, govoreći: — »Takove ih je stvorio Alah!« — Tako i žena. Radi toga, da bude razodjeta, ona treba najprije da bude obučena.

— Krompir, janjetina, riža! — s negodovanjem usklikne Istina, — a jabuke, a kruške, mirisne dinje? Njih takodjer treba variti, eunuše, prije, nego se jedu?

Eunuh se nasmije tako, kako se smiju eunusi i žabe.

— Dinji ogule koru. S jabuke i kruške skinu kožu. Ako ti hoćeš, da postupamo i s tobom tako...

Istina se požuri da ode.

— S kim si ti govorio danas ujutro, na ulazu u dvorac i čini mi se, govorio si surovo? — upita Harun-al-Rašid čuvara svoga mira, časti i sreće, — i zašto je u dvorcu bio takov nemir?

— Nekakova ženska, bestidna tako, te želi da ide, kakovu je stvorio Alah, htjela je da tebe vidi? — odgovori veliki eunuh.

— Bol radja strah, a strah radja stid!? — reče kalif; — ako je ta ženska bestidna, postupajte s njom po zakonu!

— Mi izvršujemo tvoju volju, prije nego je ona izražena! — rekao je veliki vezir Džiafar ljubeći noge zapovjedniku: — s ženom je tako i postupano!

I sultan milostivo gledajući na njega, reče:

— Alah akbar!

Alah akbar! Stvorivši ženu, stvorio si prkos.

Istini sunulo u glavu da upane u dvorac.

U dvorac samoga Harun-al Rašida.

Istina obukla prostu odjeću, opasala se konopcem, uzela u ruku batinu i ponovno došla do dvorca.

— Ja sam — Poniznost! — hladno reče ona stražaru: u ime Alaha treba, da me pustite do kalifa.

I stražar u strahu — stražari se uvijek uplaše, kad se dvorcu kalifa približi stranac, — stražar u užasu pobjegne velikom veziru.

Opet ta ženska! — reče on: — ona je ogrnuta prostom odjećom i naziva se Poniznošću. Ali ja sam po očima uvidio, da je ona — Istina.

Medju vezirima nastade uzbudjenje.

— Kakovo nepoštivanje k sultanu — ići protiv naše volje!

I Džiafar reče:

— Poniznost? To spada već na velikoga muftiju.

Dozove velikoga muftiju i pokloni mu se:

— Neka nas spasi tvoja pravednost! Postupaj učtivo i lukavo.

Veliki muftija izašao je k ženi, pokloni joj se do zemlje i reče:

— Ti si — Poniznost? Neka bude blagoslovljen svaki tvoj korak na zemlji. Kada mujezin s minareta zapjeva na slavu Alahu, i pravovjerni saberu se u džamiji na molitvu, — dodji. Ukrašenu rezbarijom i sedefom stolicu šeika ja ću uz poklon tebi ustupiti. Liku pravovjernih! Tvoje mjesto je u džamiji.

— Ja hoću da vidim kalifa!

— Dijete moje! Carstvo — to je snažno deblo, čije korijenje duboko je ušlo u zemlju. Narod — to je lišće, koje pokriva deblo, a padišah — to je cvijetak, koji cvjeta na tom deblu. I korijenje, i deblo i lišće, — sve je za to, da prekrasno procvate taj cvjetak. I da ispuni, i ukrasi drvo. Tako je stvorio Alah! Tako hoće Alah! Tvoje riječi, riječi Poniznosti, uistinu su živa voda. Neka bude blagoslovljena svaka kap te vode! Ali gdje si ti čula, dijete, da polijevaju sam cvijetak? Polijevaju korijenje. Polijevaju korijenje, da bi bujnije cvao cvijetak. Zalijevaj korijenje, moje dijete. Idi odavle s mirom, tvoje mjesto je u džamiji. Medju prostim pravovjernicima. Tamo se ponizi!

I sa suzama srdžbe u očima otidje Istina od laskavoga i mekanoga muftije.

A Harun-al-Rašid upita toga dana:

— Danas, ujutro, na ulazu u moj dvorac ti si razgovarao s nekim, veliki muftijo i govorio si kratko i laskavo, kao uvijek, — a u dvorcu je bio u to vrijeme nekakov nemir. Zašto?

Muftija poljubi zemlju pred nogama padišaha i odgovori:

— Svi se uznemirili, a ja sam govorio kratko i laskavo, zato što je to bila luda. Ona je došla u prostoj

odjeći i htjela, da ti takodjer ideš u prostoj odjeći. Smiješno je i pomisliti! Stoji li možda, da gospodari Bagdada i Damaska, Bejruta i Balbeka idu u prostoj odjeći! To bi značilo biti nezahvalnim Alahu za njegove darove. Takove misli mogu dolaziti samo bezumnima.

— Imaš pravo — reče kalif: — ako je ta ženska luda — treba s njom postupati samilošću, ali tako učiniti, da ne može nikoga povrediti.

— Tvoje riječi, padišahu, pohvala su za nas, tvoje sluge. Tako smo i postupali sa ženskom! — reče Džiafar.

I Harun-al-Rašid zahvalnošću pogleda na nebo, koje mu je poslalo takove sluge:

— Alah akbar!

Alah akbar! Stvorivši ženu, Ti si stvorio lukavost.

Istini sunulo u glavu da upane u dvorac.

U dvorac samoga Harun-al-Rašida.

Istina naručila sebi šarene šalove iz Indije, prozirnu svilu iz Bruse, zlatom protkanu tkaninu iz Smirne.

Sa dna mora pribavila žutoga jantara.

Nakitila se krasnim ptičicama, tako malim, da sliče zlatnim muhama i boje se pauka.

Ukrasila se briljantima, sličnima krupnim suzama, rubinima, kao kapljama krvi, ružičastim biserom, koji se čini na tijelu kao tragovi poljubaca, safirima, sličnima komadiću neba.

I pričajući čudesa o svim tim čudesnim stvarima, vesela, radosna, gorućim očima, okružena nebrojenom svjetinom, koja ju sluša s pohlepom, ushićenjem, zamiranjem srca, — približila se dvorcu.

— Ja sam Priča. Ja — Priča, šarena, kao perzijski sag, kao proljetna livada, kao indijski šal. Slušajte, slušajte, kako zvekeću moje grivne na rukama, na nogama. One zveckaju tako, kao što zveckaju zlatna zvonca na porcelanskim kulama bogdihana kitajskoga. Ja ću vam pričati o njima. Pogledajte na briljante, koji su slični suzama, koje je prolijevala prekrasna princeza, kad je dragi odlazio na kraj svijeta za slavom i po darove za nju. Ja ću vam pričati o najkrasnijoj princezi na svijetu. Njene oči izgledale su u to vrijeme tamne, velike i crne, kao noć ili ovaj crni biser. Ja ću vam pričati o njihovim čarima. O njihovim čarima one noći, kad je nebo bilo modro, modro, kao ovaj safir, a zvijezde blistale kao ove dijamantne čipke. Ja hoću da vidim padišaha, da mu Alah dade toliko desetaka godina života, koliko slova imade u njegovom imenu i neka podvostruči njihov broj i ponovo podvostruči, jer nema kraja ni konca milosti Alahovoj. Hoću da vidim padišaha, da mu pričam o šumama palma zavitima lijanama, gdje lepršaju evo ove ptičice, slične zlatnim muhama, lavovima abesinskoga Negusa, o slonovima hindustanskoga kneza Džeipura, o krasoti Tadž-Magalja, o biserima gospodara Nepala. Ja sam — Priča, ja šarena Priča.

I slušajući njezinu pripovijedst, stražar je zaboravio da ju najavi vezirima.

Ali Priču su već opazili kroz prozore dvorca.

— Eno Priče! Eno šarene Priče!

I Džiafar, veliki vezir, reče, gladeći bradu sa smiješkom:

— Ona hoće da vidi padišaha? Pustite je! Zar se nama treba bojati izmišljanja? Onaj, koji pravi noževe, noževa se ne boji.

I sam Harun-al-Rašid, čuvši veliki šum upita:

— Što je tamo? Pred dvorcem i u dvorcu? Kakov je to govor? Kakav šum?

— To je došla Priča! U čudesa obučena Priča! Nju slušaju ovoga časa u Bagdadu svi, svi u Bagdadu, od mala do velika, i naslušati se ne mogu. Ona je došla k tebi, gospodaru!

— Alah neka bude jedini gospodar! I ja hoću da čujem ono, što sluša svaki moj podanik. Pustite je

I sva rezbarena, i od slonove kosti, i sedefasta vrata otvorila se pred Pričom.

I sred poklona dvorjanika i slugu, koji su pali ničice, prošla je Priča kalifu Harun-al-Rašidu.

On je susretne laskavim smiješkom.

I Istina u podobi Priče stajala je pred kalifom.

On reče njoj, laskavo se smješeći:

— Govori dijete moje, ja te slušam.

Alah akbar! Ti si stvorio Istinu.

Istini sunulo u glavu upasti u dvorac.

U dvorac samoga Harun-al-Rašida.

Istina uvijek pobijedi.

Sudbina!

Kalif i grješnica.

— U slavu Alaha, jedinoga i svemogućega. U Slavu Proroka, neka bude nad njim mir i blagoslov.

U ime sultana i emira Bagdada, kalifa sviju pravovjernih i smirenoga sluge Alaha — Harun-al-Rašida, — mi, vrhovni muftija grada Bagdada objavljujemo sadašnju svetu fetvu*), — da bude poznato svakomu.

*) fetva = pismena odluka muftije u prijepornim pitanjima

Evo što nam je, saglasno s Koranom, usadio u srce Alah:

Razvratnost raširila se po zemlji, i propadaju carstva, propadaju zemlje, propadaju narodi, radi raskoši, zabava, svadba i raznježenosti, zaboravivši Alaha.

Mi hoćemo, da se miris poštenja uzdiže iz našega grada Bagdada k nebu, kao što se uznosi miomiris njegovih vrtova, kao što se uznose sveti prizivi mujezinovi s njegovih minareta.

Zlo u svijet dolazi po ženama.

One su zaboravile propise zakona, skromnost i dobre običaje.

One se ukrašuju dragocjenostima od glave do pete.

Nose koprene, prozirne kao dim iz nargile.

I ako se pokrivaju dragocjenim tkaninama, to je samo za to, da ljepše istaknu opasne dražesti svojega tijela.

Svoje tijelo, to djelo Alaha, učinile su one orudjem sablazni i grijeha.

Sablažnjujući se njima, vojnici gube hrabrost, trgovci — bogatstva, obrtnici ljubav za trud, ratari — volju za rad.

Zato smo odlučili u srcu svomu — istrgnuti zmiji njezin smrtonosni žalac.

Objavljuje se na znanje svima živućima u velikom i slavnom gradu Bagdadu:

Svi plesovi, pjevanje i glazba u Bagdadu zabranjuju se.

Zabranjuje se smijeh, zabranjuju se šale.

Žene moraju izlaziti iz kuće, zamotane od pete do glave pokrivalima od bijeloga platna.

Dozvoljava im se napraviti samo male otvore za oči, da se, idući po ulicama, naročito ne zadijevaju o muškarce.

Svima, — starima i mladima, lijepima i ružnima, — potrebno je znati: ako se kojoj od njih opazi ma samo goli vršak mezimca, — bit će okrivljena radi napadaja na propast svih muškaraca i zaštitnika gradá Bagdada i bez oklijevanja kamenovana.

Takav je zakon.

Vršiti ga treba, kao da ga je potpisao sam kalif veliki Harun-al-Rašid.

Njegovom milošću i imenovanjem veliki muftija grada Bagdada šeik Hazif —.

Uz grohot bubnjeva, zveku trubalja objavili su glasnici takovu odredbu na bazarima, raskršćima i kraj fontana Bagdada, — i u tili čas prestalo je pjevanje, glazba i plesovi u veselom i raskošnom Bagdadu.

Kao da je kuga zavirila u grad.

U gradu je nastala tišina, kao na groblju.

Žene se šuljale po ulicama kao sjene zakukuljene od glave do pete u gluha, bijela pokrivala i samo pažljivo zirkale njihove oči kroz uske rupice.

Opustjeli bazari, nestalo buke i smijeha i čak u kavanama zamukle priče brbljavih zabavljača.

Ljudi su uvijek takovi: bune se — i bune, a kad se počnu pokoravati zakonima, to se pokoravaju tako da čak i vlastima biva protivno.

Sam Harun-al-Rašid nije poznao svoga veseloga, radosnoga Bagdada.

— Premudri šeiče, — reče on velikomu muftiju, — meni se čini, da je tvoja naredba (fetva) odviše stroga!

— Gospodaru! Zakoni i psi treba da su ljuti, da ih se boje! — odgovori veliki muftija.

I Harun-al-Rašid pokloni se njemu:

— Može biti, ti imaš pravo, premudri šeiče!

U to vrijeme u dalekom Kairu, gradu veselja, smijeha, šala, raskoši, glazbe, pjevanja, plesova i prozirnih ženskih koprena, živjela plesačica, po imenu Fatima-hanum, da joj oprosti Alah njezine grijeeh za one radosti, koje ona pribavlja ljudima.

Njoj se navršilo njezino osamnaesto proljeće.

Fatima hanum slavila se medju plesačicama Kaira, a plesačice Kaira slavile se medju plesačicama čitavoga svijeta.

Ona je mnogo slušala o raskoši i bogatstvu istoka, a najkrupnijim briljantima sred Istoka, — čula je ona, — blistao se Bagdad.

Čitavi svijet govorio je o velikomu Kalifu svih pravovjernih, Harun-al-Rašidu, o njegovom sjaju, krasoti, milosti.

Glas o njemu dotaknuo se i njenih ružičastih ušiju, i Fatima-hanum odlučila, da podje na istok, u Bagdad, kalifu Harun-al-Rašidu — razveseliti njegov pogled svojim plesovima.

— Običaj zahtijeva, da svaki pravovjernik prinosi kalifu najbolje, što ima; donijet ću i ja velikomu kalifu najbolje, što imam, — svoje plesove.

Ona uze sa sobom svoju odjeću i otpravi se na daleki put.

Ladju, na kojoj je ona plovila iz Aleksandrije u Bejrut, sustigla bura.

Svi su izgubili glavu.

Fatima-hanum obukla se tako, kako se obično odijeva za plesove.

— Pogledajte! — s užasom pokazivali na nju prestrašeni putnici, — jedna ženska već je sišla s uma!

Ali Fatima-hanum odgovori

— Da muškarci žive, — potrebna im je samo sablja ženi je potrebna samo odjeća k licu, — muškarci joj pribave sve ostalo.

Fatima-hanum bila je isto tako mudra, kao i lijepa.

Ona je znala, da je sve već napisano u knjizi sudbine.

Kismet! (sudbina).

Ladja se razbila o obalne stijene i, izmedju svih, koji su ladjom putovali, jedinu je Fatim-hanumu izbacilo na obalu.

Voljom Alaha, ona je s putnicima karavane doputovala od Beiruta do Bagdada.

— Mi zaista tebe vodimo u smrt! — govorili su joj u vidu obodrenja pogoniči i pratioci; — u Bagdadu će tebe kamenovati za to, što si tako odjevena!

— U Kairu sam bila isto tako odjevena, pa me za to nije nitko udario ni cvijetom!

— Tamo nema tako vrloga muftije, kao šeik Hazif u Bagdadu, i on nije izdao takove fetve!

— Ali za što? Za što?

— Govore, da takova odjeća pobudjuje u muškaraca razvratne misli!

— Kako mogu ja da odgovaram za tudje misli? Ja odgovaram samo za svoje!

— Porazgovori se o tom sa šeikom Hazifom!

Fatima-hanum prispije u Bagdad s karavanom noću.

Sama, po tamnom, pustom, mrtvom gradu lutala ona ulicama, dok nije ugledala kuće, gdje je svijetlila vatra.

I pokucala je na vratima.

To je bio dom velikoga muftije.

Tako jeseni, u vrijeme selenja ptica, vjetar nosi prepelice ravno u mrežu.

Veliki muftija šeik Hazif nije spavao.

On je sjedio, mislio o vrlinama i izradjivao novu fetvu, još strožiju od prve . . .

Začuvši kucanje, on se uspravi:

— Nije li možda sam kalif Harun-al-Rašid? On često ne može da spava noću, pa luta gradom!

Muftija je sam otvorio vrata i otstupio od začudjenja i užasa.

— Žena?! — Žena? Kod mene? Kod velikoga muftije? I u takovoj odjeći?

Fatima-hanum duboko se pokloni i reče:

—Brate mojega oca! Po tvomu veličanstvenomu izgledu, po tvojoj poštovanoj bradi, vidim, da nisi prosti smrtnik. Po ogromnom smaragdu, — cvijetu proroka, da bude na njemu mir i blagoslov, — koji ukrašava tvoju čalmu, naslućujem, da vidim pred sobom samoga velikoga muftiju Bagdada, poštovanoga, znamenitoga i premudroga šeika Hazifa. Brate mojega oca, primi me, kako bi primio kćer svoga brata! Ja sam rodom iz Kaira. Moja majka nazvala me Fatimom. Po zanatu sam plesačica, ako je samo zgodno nazvati tu nasladu zanatom. Ja sam doputovala u Bagdad, da razveselim pogled kalifa pravovjernih svojim plesovima. No kunem se, veliki muftija, ja nisam ništa znala o groznoj fetvi, — bez dvojbe pravednoj, jer ona ishodi od tvoje mudrosti. Eto zašto sam se ja osmjelila stupiti preda te ne odjevena po fetvi. Oprosti mi, veliki i premudri muftijo!

— Alah jedini velik je i premudar! — odgovori muftija, — ja se zovem zapravo Hazif, ljudi me nazivaju

šeikom, a naš veliki zapovjednik, kalif Harun-al-Rašid, imenovao me, — preko mojih zasluga, — velikim muftijom. Tvoja je sreća, da si pogodila k meni, a ne prostomu smrtniku. Prosti smrtnik, na osnovu moje fetve, morao bi bez oklijevanja poslati po stražare ili te sam kamenovati.

— Što ćeš učiniti sa mnom ti?! — u strahu uskliknula Fatima-hanum.

— Ja? Ništa! Ja ću se nasladjivati s tobom. Zakon kao pas, — mora gristi druge a umiljavati se svojim gospodarima. Fetva je stroga, ali fetvu sam napisao ja. Budi, kao kod kuće, kćer mojega brata. Hoćeš li pjevati, — pjevaj, hoćeš li plesati, — pleši!

Ali, kad je odjeknuo zvuk tamburina, muftija je zadrhtao:

— Tiše! Čut će!... Brzo prokleti kadija saznade, da je kod velikoga muftije noću bila inostranka... O, ti dostojanstvenici! Zmija ne žali zmije, a dostojanstvenici samo misle, kako bi naškodio jedan drugomu. Konačno, ta je žena lijepa, i ja bi je s uživanjem učinio prvom plesačicom svojega harema. Ali mudrost, veliki muftija. Mudrost... Poslat ću tu prestupnicu kadiji. Neka pleše pred njim. Ako je kadija prizna krivom i zapovijedi, da se kazni, — neka se vrši pravda. Zakon o mojoj fetvi nije se još nijednom primijenio, a zakon, koji se ne primjenjuje, to je pas koji ne grize. Njega se prestanu bojati. Nu, ako se kadija prevari i pomiluje ju, — žalac će biti prokletoj zmiji iščupan! Spokojno može spavati onaj optuženik u čijem prestupku sudjeluje sudija.

I veliki muftija napiše kadiji pisamce:

— Veliki kadijo! Tebi, kao vrhovnomu sudiji Bagdada, šaljem prestupnicu moje fetve. Kako liječnik istražuje najopasniju bolest, ne bojeći se oboljeti sam, — istražuj prestupak ove žene. Sam pogledaj na nju i na njezine plesove. I ako je pronadješ krivom protiv mojoj fetvi, — prizovi pravdu. Ako je pronadješ vrijednom milosti, — dozovi u svoje srce milosrdje. Jer milosrdje je — nad pravednošću. Pravednost rodila se na zemlji, a domovina milosrdja jest — nebo.

Veliki kadija takodjer nije spavao.

On je pisao za sutra rješenja o onim djelima, koja će rasudjivati, — ranije — »da ne muči optuženike očekivanjem osude«.

Kad su k njemu doveli Fatimu-hanum, on pročita muftijino pisamce i reče:

— A! stara zmijo! Sam je, očito, narušio svoju fetvu i sad želi, da je i mi narušimo!

I, obrativši se Fatimi-hanum, progovori:

— Dakle, ti tudjinka, tražiš pravednost i gostoprimstvo. Prekrasno. Ali, da iskažem tebi pravednost, ja moram znati sve tvoje prestupke. Pleši, pjevaj, vrši svoja prestupna djela. Zapamti samo: pred sucem ne smiješ ništa skrivati. O tom zavisi pravednost osude. Što se tiče gostoprimstva, to je već posebna stvar suca. Sudac drži uvijek svoje goste dulje, nego oni to hoće.

I u domu kadijinom te noći zazvučao tamburin.

Veliki muftija nije se prevario.

Harun-al-Rašid nije te noći mogao spavati, i on, po svom običaju, lutao je ulicama Bagdada.

Srce kalifovo stisnula je tuga.

To li je njegov veseli, šumni, bezbrižni Bagdad, koji nije spavao obično daleko iza ponoći.

Sada iz svih kuća čuje se hrkanje.

Najednom srce kalifu zadrhće.

On je začuo zvuk tamburina.

Igralo se, — ma kako to bilo neobično, — u kući velikoga muftije.

Za neko vrijeme tamburin zagrmio u kući kadijinoj.

— Sve je prekrasno u tom najkrasnijem gradu! — uskliknuo, smijući se kalif, — u to vrijeme, kad grijeh spava, vrlina se veseli!

I on podje u dvorac, silno zainteresovan time, što se dogodilo noću, u kući velikoga muftije i kadije.

Jedva je dočekao svijetla, i tek su samo ružičaste luči istoka zalile Bagdad, otišao je u Lavlju dvoranu svoga dvorca i objavio vrhovni sud.

Harun-al-Rašid sjedio je na prijestolju.

Oko njega stajali su čuvari njegove časti i moći, — a štitonoša držao je goli mač.

Obdesna kalifu sjedio je veliki muftija u čalmi s ogromnim smaragdom, — cvijet Proroka, da bude nad njim mir i blagoslov.

S lijeva sjedio je vrhovni kadija u čalmi s ogromnim rubinom, — kao krv.

Kalif položi ruku na goli mač i reče:

— U ime Alaha, jedinoga i milosrdnoga proglašujem vrhovni sud otvorenim. Neka bude tako pravedan i milostiv, kao Alah!

Sretan grad, koji može da spava spokojno, zato, što za njega ne spavaju njegovi upravitelji. Večeras je Bagdad spavao spokojno, za to, što za njega nijesu spavala trojica: ja, — njegov emir i kalif, moj premudri muftija i moj grozni kadija!

— Ja sam sastavljao novu fetvu! — reče muftija.

— Ja sam se zanimao državnim poslovima! reče kadija.

— I kako je ugodno predavati se dobročinstvu! Kao igra, ono se obavlja pod zvucima tamburina! — veselo usklikne Harun-al-Rašid.

— Ja sam preslušavao okrivljenicu! — reče muftija.

— Ja sam preslušavao okrivljenicu! — reče kadija.

— Sto puta sretan grad, gdje se prekršaj istražuje čak i po noći! — usklikne Harun-al-Rašid, — mi takodjer znademo o toj prestupnici. Mi smo čuli o njoj od pogoniča karavana, koga smo noću na ulici susreli, s kojima je ona doputovala u Bagdad. Mi smo zapovijedili, da se uapsi, i ona je sada ovdje. Dovedite okrivljenicu!

Fatima-hanum je unišla drhčući i pala pred kalifom.

Harun-al-Rašid obrati se k njoj i reče:

— Mi znamo, tko si ti, i znamo, da si doputovala iz Kaira, da razveseliš oči svog kalifa, svojim plesovima. Najljepše, što imaš, donijela si nam u prostoti svoje duše. Ali ti si prekršila svetu fetvu velikoga muftije i za to spadaš pod sud. Ustani dijete moje! I ispuni svoju želju: igraj pred kalifom. To, od čega nije poginuo ni veliki muftija, ni mudri kadija — od toga ne će poginuti, s pomoću Alaha, ni kalif.

I Fatima-hanum počela plesati.

Gledajući je veliki muftija šaptao je, ali tako da je mogao čuti kalif:

— O, grijeh! O, grijeh! Ona gazi **svetu fetvu!**

Gledajući je vrhovni kadija šaptao je, ali tako, da je mogao čuti kalif:

— O, prestupak! O, prestupak! Svaki njezin kret dostojan je smrti!

Kalif je gledao šuteći.

— Griješnica! — reče Harun-al-Rašid, — iz grada lijepoga zla, Kaira, ti si doputovala u grad surove vrline — Bagdad. Ovdje caruje poštenje. Poštenje, a ne licemjerje. Poštenje je — zlato, a licemjerje je — krivi novac, za koji ništa ne da Alah, osim prijekora i propasti. Ni krasota, ni nesreća, koju si ti pretrpjela, ne će umekšati srdaca tvojih sudija. Vrlina je surova, a žalost njezina nepogodna. Ne širi uzalud svoje moleće ruke, ni k velikomu muftiji, ni k vrhovnomu kadiji, ni k meni, tvojemu kalifu... Veliki muftijo! Kako glasi tvoja osuda ove žene, koja je prekršila svetu fetvu?

Veliki muftija se pokloni i reče:

— Smrt!

— Vrhovni kadijo! Tvoj sud!

Vrhovni kadija pokloni se i reče:

— Smrt!

— Smrt! — kažem i ja. Ti si prekršila svetu fetvu, i moraš biti kamenovana ovdje na mjestu ne oklijevajuči ni časa. Tko će prvi baciti na te kamen?... Ja, tvoj kalif!... Ja moram na te baciti kamen, kojega prvoga uhvatim!

Harun-al-Rašid skinuo turban, otrgnuo s njega ogromni briljant, slavni »Veliki Mogol« i bacio u Fatimu-hanum.

Briljant je pao pred njene noge.

— Drugi ćeš ti! — reče kalif obraćajući se k velikomu muftiji. Tvoj turban ukrašuje prekrasan tamnozeleni smaragd, cvijet Proroka, da nam bude mir i blagoslov... Koji je bolji cilj za tako krasan kamen, nego kazniti zlo?

Veliki muftija skine čalmu, otrgne ogromni smaragd i baci.

— Red je na tebi, vrhovni kadijo! Surov je tvoj dug i kao krv blistajući ogromni rubin na tvomu turbanu. Ispuni svoju dužnost!

Kadija skinuo čalmu, otrgnuo rubin i bacio.

— Ženo! — reče Harun-al-Rašid, — uzmi to kamenje, koje si zaslužila, kao znak za prekršaj. I spremi ga, kao uspomenu na milost tvojega kalifa, vrlinu njegovoga velikoga muftije i pravednost njegovoga vrhovnoga kadije. Idi!

I od toga vremena govore, uveo se u svijetu običaj bacati na lijepe žene dragocjeno kamenje.

— Šeik-Hazif, moj veliki muftijo! — reče kalif, — nadam se, da ćeš ti danas tečno jesti. Ja sam ispunio tvoju fetvu!

— Da, ali ja ću je preinačiti. Ona je odviše stroga!

— Kako? Ti si rekao: zakon je kao pas. Čim je gori, to ga se više boje!

— Da, gospodaru! Ali pas mora gristi tudje. Ako on grize gospodara, — psa vežu na lanac!

Tako je sudio mudri kalif Harun-al-Rašid u slavu Alaha jedinoga i milosrdnoga.

Kako su s Hasana spale hlače.

Da, da. Baš tako se zove: — Kako su s Hasana spale hlače.

Evo kako se to dogodilo:

Živio u velikom i slavnom gradu Bagdadu bogat i znamenit trgovac.

Kako su ga zvali?

Kad je on igrao na krilu svoje majke...

(Gdje je raj? Na krilu materinom!)

Mati ga zvala:

— Hasan Haki. Hasan Sretni.

Bio Hasan mlad, lijep, uman i bogat.

Neizmjerno bogat.

Čega mu još nedostajalo?

Hasan je odlučio jedno:

— Ženiti se.

Smišljeno učinjeno.

Za nevjestu isprosili mu najkrasniju djevojku u svem gradu.

Ona je bila... ona je bila... ne, riječima to ne možeš izreći... Kako je ona bila lijepa može opisati samo glazba.

Sav Bagdad pozvao je k sebi Hasan na pir.

I tu su pokazali Bagdadski kuhari, da se oni s pravom broje medju prve kuhare na cijelom svijetu.

A kroz ovča stada prošao glas:

— Došao je konac svijeta! Hasan je odlučio da uništi sve mlade jaganjce, da ih ispeče!

Gledajući tu veselu, bogatu, raskošnu svadbu, žene su plakale od zavisti slatkim suzama, kad su se naužile šerbeta*, ružičastoga rahat-lukuma** i medenih povaraka od latica bademova i kajsijina cvijeta. Djevojke nasladjivale se samo zašećerenim cvjetovima jorgovana i ljubica i klele se, da ništa više ne će jesti do vlastite svadbe.

Ljudima je šumilo u glavi od glazbe.

Mladeži su klecale noge od igre i plesa.

*) U istočnjaka hladni napitak priređen od vode, suhih grožđica, limunova soka, šećera, ambre i t. d.

**) Jelo od raskuhana rižina brašna, slatkih voćnih sokova, badema lješnika i sl. Opće omiljelja poslastica na Istoku.

Ljude starije i umjerene, kojima je vino Koranom zabranjeno, hvatalo je za noge i rušilo na zemlju.

Žene uzele nevjestu i povele je u uredjenu spavaonicu.

Ali eto odbila je ponoć, — nastupio željeni čas.

Svati su pošli za Hasanom.

S pratećim drugovima on je išao tako, kako se pristoji ići čovjeku mladomu i mudromu.

Išao je bodro, veselo, — ali ne žurno.

Zato, što se mudri nikamo ne žure: ni na kazan, ni na svadbu.

Život tako leti kao strijela.

Ne treba se još žuriti živjeti.

Ne žureći sjeo se Hasan na divan, mirno je slušao pozdrave i čestitke svojih drugova, mirno se podigao i rekao:

— Klanjam vam se, drugovi moje mladosti, i praštam se s mojim momačkim životom.

No... u taj čas s Hasana najednom... spadoše hlače...

Hihot odjeknu unaokolo, kao grom.

Kao ubodene vrištahu starice.

Upravo kao zvončići smijahu se mlade žene.

Muškarci se valjahu po podu.

Gušila se u silnom kikotu mlada, i da se ne čuje njezin bezumni smijeh, počela je očajno zvoniti brazletama i grivnama.

Sve je unaokolo umiralo od kikota.

A Hasan je bespomoćno stajao golim nogama, sa spuštenim hlačama.

Čak su mu i noge pocrvenjele.

Ne znajući za se od zbunjenosti, uhvati on hlače i poleti van iz kuće.

On pobježe u dvorište, zaskoči na prvoga jahačeg konja, koji mu je pod ruku došao, a koji je pripadao nekomu od gostiju, iz svih sila udari ga petama u bokove i izleti na ulicu.

A iz kuće razlijegao se ludi kikot.

Od kakovih gluposti često zavisi čovječja sreća!

Kao lud letio je Hasan ravno cestom, kud ga oči vode.

Ne znajući on za se tjerao je on konja.

I ranim jutrom ugleda jasno približavajući mu se grad Damask.

Govore, da je gorak hljeb progonstva.

Kakva nepravda!

Ni gorak, ni sladak nije hljeb progonstva.

Zemlja progonstva ne rodi sasvim nikakovim hljebom za prognanike.

Nema ukusa hljeb progonstva...

Siromah, bez zlatniša u kesi, osjetio se Hasan na ulicama tudjega grada...

U tudjem gradu iza svakih vrata gotov je na vas baciti se pas, kao na lopova.

Svaka vrata u tudjem gradu samo čekaju ne ćete li pokucati, da vam se zatvore pred nosom.

U tudjem gradu na kaldrmi svaki kamen gotov je da vam poleti u glavu.

I jedino drveće u tudjem gradu susreće vas gostoprimno pružajući svoje cvijećem posipane grane:

Podje na bazar.

Proda izmučena konja, na kojem je doputovao, i kupi za sve novce pržena badema.

Zabacio vreću s njim na ledja i pošao, ustavljajući se pod prozorima, koji su bili zatvoreni drvenim rešetkama, — pred haremima.

— Evo ja sam čovjek, koji sam doputovao izdaleka! Tražim ženske zubiće, koji bi se takmili bjelinom s mojim bademom! Ej! Gdje su ovdje najbjeliji ženski zubići!

— Oh, polomile bi zube tvojim bademom, — odgovarahu iza rešetaka.

— Ne uznemiruj se gospodjo, — s poklonom odgovarao Hasan, — moj badem prsne od zavisti, tek što dospije tebi u usta! Ugleda tvoje bijele zubiće i prsne od zavisti! Ne dospije se ni okusiti ga!

I oko podne prodao on sav badem.

Prebrojio dobitak i kupio naranča crvenih kao koralj.

— Gdje su ovdje purpurna usta, koja bi se mogla takmiti s mojim koraljima?

— A jesu li sočne tvoje naranče? — pitali iza rešetaka.

— Ah, gospodjo, moje naranče pretvorit će se u suze od zavisti, očutivši se u tvojim ustima!

I sunce bilo je još visoko, a naranče bile su već sve rasprodane.

Tako je on rasprodao i rahat-lukuma, svih mogućih šerbeta; postao je poznat na bazarima, dobio je kredit, i mjesto slastičarne, zaveo je trgovinu juvelirskih stvari.

Po ponedjelcima, kad po istočnom običaju, bazar posjećuju samo žene, Hasan razmetao oko sebe svoje tovare i lukavo se smijući ispod kudrave crne brade govorio:

— Prekrasna gospodjo! Prekrasna gospodjo! Hoćeš li, da tvoje oči nikada više ne plaču? Kupi ove naušnice! Pogledaj, kakvi briljanti! Suze! Prave suze! Ženu treba da rese suze! Takova je već sudba! Kismet!

Kupi ove naušnice, i suze nikada ne će blistati u tvojim očima! Podaj dar sudbi! Zašto da suze svjetlucaju u tvojim očima, kad one svjetlucaju u tvojim ušima?

— Prekrasna gospodjo! Nesravnjiva gospodjo! Ne kupi kod mene ništa, samo pogledaj! Samo pogledaj! Od tvoga pogleda postat će ovaj dragulj sličan komadiću neba! Reci svomu draganu, neka ti kupi broš s ovim draguljem! Neka on vidi komadić neba na grudima svoje mile!

Evo safira, modroga i dubokoga kao more! A evo rubina, kao kaplja krvi. On se svijetli i u tami. gospodjo! Prekrasna gospodjo! Zamoli svoga dragana, neka ti podari ili more, ili kaplju krvi! Moj savjet je, uzmi kap krvi! U kapi krvi više je bure, nego u cijelom bezdanom moru!

— Ljepotice! Ljepotice! Evo bisera! Evo bisera!

— Ja se bojim. Biser znači suze.

— Samo svijetli, gospodjo! Samo svijetli! Samo svjetlucavi donosi suze. Nikada još krupni biser nije priječio ženu u plaču!

Tako, smijući se i razgovarajući, veselo ćeretajući, povećao svoj promet i bogatio Hasan i brzo postao poznat svemu Damasku.

Glas o njemu došao do samoga sultana Damaska.

Alah je sam sultan!

Nema sultana, osim sultana sultana-Alaha.

Alah akbar!

Sultanu se prohtjelo, da vidi sveopćega ljubimca, bio je zadovoljan s njegovim rasudjivanjem, umom i u razgovoru reče mu:

— Najteže je sultanu — izabrati sebi vezire!

— Tebi se čini, gospodaru! — odgovori s dubokim poklonom Hasan, — ali za mene to djelo nije tako mučno. Kako kod nas obično rade: uhvate kakova god čovjeka, učine ga vezirom, i kažu: »evo vam umnoga čovjeka! Vi ste obvezani, da ga slušate, a ako ne ćete, — glavu dolje!« A što ako bi učinili inače? Ne postavljaju čovjeka odjednom medju umne ljude i medju vezire. A uzeti najumnijega čovjeka i učiniti ga vezirom?

Sultan samo kimne glavom:

— To je vrlo jednostavno! Ali to nije nikada meni došlo u glavu. Uzeti umnoga čovjeka i učiniti ga vezirom? Hasane, ti si pametan čovjek i ja te imenujem svojim vezirom!

— Gospodaru! Slušati tebe — znači: pokoravati se!

I Hasan postade velikim vezirom.

On je bio dobar, mudar i pravedan.

Dobri su ga ljubili, zli se bojali.

Zakoni, koje je on izdavao, svidjali su se svima, i svi su u Damasku s udivljenjem govorili:

— Kakva li vezira imamo! Nije glasovit, ni slavan, ni znamenit, — a upravo uman čovjek!

Tako prodje deset godina.

Sultan Damaska dozove k sebi svoga obljubljenoga vezira, pa mu reče:

— Hasane, neka bude blagoslovljen onaj dan, kada je vjetar otrgnuo tebe od rodnoga drveta i donio k nama! Neka bude blagoslovljen veliki i sveti Koran, koji zapovijeda, da budemo gostoprimni naprama inostrancima! Evo već deset godina, Hasane, kako slušam tvoje savjete i ispunjavam tvoju volju na zadovoljstvo mojega Damaska. Sad ja hoću, da ti poslušaš

moju riječ i ispuniš moju volju. Slušaj Hasane! Nije mi dugo ostalo, da slušam tvoje dobre savjete. Moj je put do groba tako kratak, da će mi jedva uspjeti obazrijeti se natrag. Ja vidim svoj rodni Damask sretan pod tvojom mudrom upravom, i ja bi htio, da mu sačuvam tu sreću do konca tvojih dana.

Slušaj Hasane! Ja nemam nasljednika. Ja ću te oženiti sa svojom ljubljenom kćerkom i učinit ću te sultanom Damaska. Slušaj i pokori se!

Hasan poljubi zemlju pred nogama sultanovim i reče:

— Slušati tebe to znači pokoravati se. Sultane! Alah je sam sultan! Nema sultana, osim sultana sultana, — i evo, što mi je rekao sultan nad sultanima: — »Hasane! — rekao je on meni, — prekrasan je Damask, — ali tvoja domovina je Bagdad! Mnogo je ljepotica na svijetu, — ali nijedno lice ljepotice nije tako krasno, kao prekrasne bore materine! Onaj, koji smatra, da je bolje biti sultanom u tudjoj strani, nego prostim gradjaninom u svojoj, — nije dostojan da bude ni prosti gradjanin u svojem kraju, ni sultanom u tudjem! Tako mi je rekao sultan sultana, a kad govori sultan sultana, svi sultani zemlje dužni su šutiti!!

Sultan se razgnjevio.

— Tako dakle ti, slugo, ispunjavaš volju svojega gospodara? Ja htjedoh učiniti tebe sretnim. I ja ću te učiniti sretnim! Ja ću učiniti tako, kako sam odlučio!

To je mala slabost sultana.

Oni su uvjereni, da mogu učiniti ljude ne samo glasovitima, bogatima, silnima, nego i sretnima.

I da učini Hasana sretnim, sultan je zapovjedio zatvoriti ga pod stražu.

Ali je Hasan pobjegao.

On je osedlao konja, napunio zlatom kesu i u ponoć odjašio u Bagdad.

Kao što i pred deset godina on nije davao konju odmora i, kad je sunce sinulo lučima iza gora, Hasan se našao na gradskim vratima Bagdada.

Hasanu se pričinilo, da nigdje u svijetu tako ne cvate i ne miriše drveće, kao oko Bagdada.

I da se nigdje u svijetu minareti tako ravno i tako visoko ne dižu k nebu.

On je skočio s konja, pao na koljena i poljubio zemlju.

A u to vrijeme na gradskim vratima sjedila starica sirota i iščešljavala unuci uši iz glave.

— Gledaj bakice! Gledaj, šta to on radi? — reče djevojčica, — on jede zemlju?

— Ne jede, nego ljubi, šuti budalice, šuti! — odgovori starica, — što te briga? Možda je to čovjek koji veoma ljubi svoju domovinu, a možda je — pijan. Ne treba se sastajati ni s jednim ni s drugim. Stidi se! Ti nisi više malena!

— A koliko mi je godina, bakice? — uzvrpoljila se djevojčica.

— Tebi? Jedanaesta godinica nastupila. Ti si se rodila upravo one godine, kad su s trgovca Hasana na svadbi spale hlače!

Kao da je rodjena zemlja pljunula u lice Hasanu.

On skoči na noge.

— Alah akbar! O, Alah! Veliki, milosrdni i svemilostivi! Oni računaju svoje godine od onoga dana, kad su s mene spale hlače! I kakva je to krastava djevojčica, koja ne zna, koliko joj je godina, a znade, da su pred deset godina s Hasana spale hlače! Ja sam proživio dva života, ja sam počeo život s početka,

od siromaha iznova se pretvorio u bogataša. Bio sam na vrhuncu moći, upravljao sam državom, izdavao sam mudre zakone, učinio sam sretnom cijelu državu, mogao sam postati sultan, a tu nekakva prosjakinja, trijebeći uši svojoj krastavoj djevojčici — unuci, ne može da zaboravi, da su meni pred deset godina spale hlače!

I skočio na konja Hasan, okrenuo ga i odjašio kuda oči gledaju.

Eto, što je saznao o ljudima Hasan ...

A sve o njima znade jedini Alah.

Ne ovi tabani.

Kitajska priča.

Kao sve u Kitaju, tako je i ova priča, — neobično premudra, dubokomislena i šta više poučna.

Ljudi su kao puške.

Njih pune državnim častima.

Ma koliko pedagozi govorili, da ljude treba puniti dobrim idejama od glave, — vladari po svem svijetu nastavljaju puniti ih dobrim idejama s državnom časti; — počimajući od ledja i niže.

Kitajci su, kako vam je poznato, došli do krajne točke.

Oni preporučuju svojim gradjanima dobre ideje trstikom po tabanima.

Zašto baš po tabanima?

Vjerojatno, zato, što pred kaznom čovjeku duša odlazi u tabane.

A kad jednom ona udje u tabane, — to ona tu iz naslova i dobiva savjete nacijonalnim trstikama.

Sin sunca, brat mjeseca, otac svih zvijezda na

nebu, pobjeditelj sviju naroda na zemlji, gospodar sviju kraljeva, imperatora, careva, sultana i knezova, veliki slavni, najmoćniji i premudri Bogdihan Čing-Čang sjedio je u državnom savjetu medju samima krupnima, biranima i tankokožnima svojim mandarinima.

Bogdihan se zamisli i progovori.

I bio je njegov glas, kao zvek zvončića.

— U mudrosti svojoj htjeli bi znati, što se radi kod nas u Kitaju. Medju vama, našim biranim mandarinima, vidimo našega slavnoga Tun-Li. On je bliže od svih zemlji i narodu. On je načelnik policije. On upravlja hranom i dobrim običajima. Hrani narod rižom i trstikama. Slavni i mudri Tun-Li. Ustani i, ne boj se za svoje blagorodne tabane, kaži nam, kako živi naš Kitaj.

Svi podigoše prste u znak uvaženja k Bogdihanu.

Tun-Li se podigne i, predav po ceremonijalu 472 poklona reče:

— Sine Neba! I pas laje na mjesečini! Po tomu i ja crpam smjelost, da govorim u tvojem prisustvu. Nemoćan crv govorit će istinu. Zato, što laž treba izmišljati. A gdje da uzme pameti za to crv bez mozga. Izmišljaju umni ljudi, za budale dobra je i istina ... Peking ratuje s Nankingom. Nanking s Kantonom. Kanton s Šangajem. A Kitaj medjutim cvate. Cvjetanje našega velikoga Kitaja došlo je do toga, da su svi inozemni djavli gotovi sami sebe pojesti od zavisti. Dosta je, da ti kažem samo jedno, veliki i premudri Bogdihan. Procvat Kitaja došao je do toga, da ovdje kokoši nesu zlatna jaja.

— Kako, zlatna jaja?! — usklikne Bogdihan;

I bio je glas njegov, kao zvek srebrnih zvončića.

— Je li, zaista, to biva samo u pričama?!

Tun-Li učiniv po ceremonijalu 372 poklona odgovori:

— To biva i u zemlji bajoslovne sreće — u Kitaju. Kad ne bi ti bio Bogdihan, ja bi rekao tebi: prošeći se sam na bazar, ne pogaziv na putu svojega nemoćnog crva, i najmilostivije pogledaj sam. Pošto desetak jaja? Deset dukata! Što je god jaje, to je dukat! U drugim zemljama mora čovjek raditi cijeli dan od jutra do noći, dok zaradi dukat. A kod nas? Kokica zakokodače — i eto dukata. Kokodak—dak—dak i dukat!

Svi podigoše prste u znak začudjenja, samo mudrac Či-San reče:

— Tamo, gdje su kokoši odviše vesele, obično žalostan je život ljudima!

Ali Bogdihan, dao mu je milostivi znak da šuti i primijeti:

— Naš veliki nastavnik Či-San premudar je, pa zato, Tun-Li, ne svraćaj na njega nikakove pažnje. Radi toga i jest mudrost na zemlji, da potamni radost. Zato i jesu mrki oblaci na nebu, da prekriju sunce. Dakle, kako si rekao, Tun-Li? Kokodak—dak — dak— i dukat?

— Kokodak — dak — dak i dukat Kokodak — dak — dak i dukat! Kokodak — dak — dak i dukat! — — — — — —

I cijeli državni savjet u uzbudjenju ponovi:

— Kokodak — dak — dak i dukat!

Još nikada nije bilo takvoga veseloga zasijedanja državnoga savjeta.

Bogdihan zapovijedi, da udare u tam-tam i reče:

— Proglašujem zasijedanje Državnoga Savjeta dovršenim! Državni Savjet — to je mjesto nevolje, brige i žalosti. A ja sam suviše sretan ovoga časa, suviše veseo, suviše razdragan, da sjedim u takovom tužnom mjestu! Proglašujem na tri dana u svem Pekingu narodni blagdan i zabave s vatrometom i rasvjetom poradi radosnoga dogodjaja!

I Državni Savjet razišao se uz poklike:

— Kokodak — dak — dak — i dukat! Kokodak — dak — dak — i dukat!

Veseo i radostan izišao je u svoje vrtove Bogdihan Čing-Čang.

Prvoga Mandarina kojega je susreo, promaknuo je iz 14-te klase odmah na prvu.

Susrevši dojilju svojega starijega sina promaknuo ju je na generala, i išao, razbacujući ordene Aždaje, šarene kaputе i kokarde na kapi, kao zvijezde na mliječnom putu.

Tako dodje on do osamljenoga kioska u vrtu, gdje je usrijed cvijeća boravio mudrac Či-San.

— Ljubim mudrace, samo izdaleka! — reče Bogdihan, — izbliza s njima ne ću ni o čemu razgovarati! Vama mudracima ne darujem, ni ordena Aždaje trećega, drugoga, čak ni prvoga stepena! Vas ne vesele, ni žuti, ni modri kaputići! Vas ne zanimaju ni kokarde na kapi!

— O, veliki i slavni Bogdihan! — odgovorio mudrac, — kad bi ti, u besprimjernoj svojoj milosti, darovao meni desetak jaja, — ja ne bi našao u našem kitajskom jeziku riječi, kako da ti zahvalim!

— Kako? Ti? Mudrac? — od začudjenja uskliknuo Bogdihan, — obradovao bi se takovom nevrijednom daru?

— A zar treba jesti samo budalama? — upita Či-San, — ja sam imao čast tebi izvjestiti, da tamo, gdje su kokoši vrlo vesele, obično je ljudima sasvim neveselo. To je vrlo dobro: kokodak — dak — dak — i dukat! Ali ljudima pri tomu dolazi da umiru od gladi.

— Da bi aždaje odnijele toga prokletoga Tun-Li! — s očajanjem uskliknuo Bogdihan, — mene Sina Neba, učinio je on nekakim pijetlom iz kokošinjaka! Ja, gospodar 500 milijona Kitajaca, obradovao sam se, kao pijetao u kokošinjaku! Kokodak — dak — dak — i dukat!

Bogdihan se tako zbunio, da je sasvim zaboravio naložiti; da se mudracu dade desetak jaja, pohitao u dvorac, zapovijedio, da se bez oklijevanja skrati sve narodno praznovanje i zabave, vatrometi i rasvjete i sazvao zasijedanje Državnoga Savjeta poradi vrlo važna posla, koji ne trpi odlaganja.

Državni savjet se sastao.

Veliki Bogdihan bio je mrk, a glas njegov bio je kao grohot bubnja.

— Prezreni Tun-Li, — reče Bogdihan, — prikazao nam je danas ujutro položaj našega Kitaja cvatućim, a zemlja, kako se čini, propada! U toj zemlji kokoši nesu jaja po dukat komad, — a takav mudrac, kao što je Či-San, — dika, ponos i ukras našega carstvovanja, — mora poradi toga umirati od gladi! Promislite, što će reći potomstvo, što će reći ljetopisi, što će reći povjest? »Čing-Čang. Za carevanja toga Bogdihana premudri, znameniti, veliki Či-San, ponos i dika Nebeskoga carstva umro je od gladi!« — Kakova god osmogodišnjega mališa pitat će u školi: »Radi čega je znamenit Bogdihan Čing-Čang?« A taj deran će odgovoriti: »Poradi toga, što su za carevanja toga Bogdihana

mudraci umirali od gladi! Tako je za njegovoga carevanja umro od gladi najveći filozof Kitaja Či-San!« I učitelj, mjesto da ga nalupa, reći će mu: »Izvrsno!« Moje ime biti će brisano potomcima iz popisa predja! Ono će postati ruglom, sramotom za sva buduća pokoljenja Kitaja! Eto do čega si me doveo ti, prezreni Tun-Li, svojim hvalisanjem: Kokodak — dak — dak — i dukat!

Tun-Li, da zaštiti svoje tabane, okretno skoči na noge i, učiniv naredjenih po ceremonijalu 637 poklona reče:

— Ako je glupomu sinu moga oca dozvoljeno govoriti, reći ću riječ, veliki Bogdihane!

— U neizrecivom milosrdju svojemu, dozvoljavamo: možeš još jedan puta pokvariti uzduh svojim disanjem. Govori! Slušamo, što ciči najnevredniji od naših crva!

— Sine Neba! — reče Tun-Li, padajući pod noge Bogdihana, — prestupak je odredjen. Jaja stoje dukat po komadu. Sad ostaje samo da se nadje: čiji su tabani tomu krivi.

I svi mandarini pronadjoše, da su riječi Tun-Li potpuno saglasne sa zakonima i običajima Nebeske Imperije.

— Samo je potrebno naći upravo same te tabane, koji se traže! — reče mudri Či-San.

— Eto upravo! — s ushićenjem potvrdi Tun-Li, sama mudrost govori tvojim ustima, veliki i premudri Či-San! Upravo te tabane, koji se traže! Čiji su tabani krivi za skupoću jaja? Tko trguje jajima po selima? Tko ih preprodaje za prodaju u grad? Seljaci! Znači, da su njihovi tabani svemu krivi! Dati im lijepo trstikom po tabanima i jaja će pojeftiniti!

— Tvoj savjet je, čini mi se, kazivan mudrošću! — reče Bogdihan, — Tun-Li, zzzapovijedaj!

— I Tun-Li zapovijedi.

Sedam bambusovih šuma prošlo je za opominjanje kitajskih seljaka na umjerene cijene jaja.

A jaja su poskupila.

Na trgovima su ih prodavali po dva dukata komad.

Seljaci su prodavali jaja dvostruko skuplje.

— Dukat za jaje, a dukat za trstiku. Tabane po što god cijeniš?

Bogdihan nikako više nije vidio svoga premudroga nastavnika.

Mudrac Či-San ležao je u paviljonu i umirao od gladi medju cvijećem.

Bogdihan došao k njemu.

— Takovo iskušano sredstvo, kao što su trstike, i to nije pomoglo!! — u očajanju usklikne Bogdihan.

I mudrac, sabrav posljednje sile, prošapta:

— Ne po tim tabanima, Sine Neba.

Bogdihan naloži, da se bez oklijevanja ponovo sastane čitav Državni savjet.

I Državni savjet sastao se ponovo.

— Otvoreno vam kažem mandarini, — reče Bogdihan.

I bile su riječi njegove, kao hladan čaj.

— Ne volim ja mudraca! Brižljiv narod! Posve su druga stvar, prosti, ne mudri ljudi. Živu, dok se živi a kad smrt dodje, — umiru tiho, smireno — duša se raduje! A oslobodi Bože imati na svojoj brizi znamenitost. Odgovornost pred potomstvom. Umrijeti, — od čega je umro? Kako? Zašto? Kakvim načinom? Veliki Či-San opet je na samrti. Jaja su još više poskupila,

— i nikada još besmrtnost nije bila njemu tako blizu kao sada. Sva tvoja staranja Tun-Li propala su uzalud.

— Sine Neba! Ne kvari svoja božanstvena pluća! Tvoja pluća potrebna su domovini! — usklikne Tun-Li, učiniv naredjenih po etiketi 873 poklona, — zlo je izvjesno: skupoća jaja. Lijek je pronadjen: trstike. Pogrješka je samo u primjenjivanju. Ne po tim tabanima udarati.

— Gle, gle! I premudri Či-San kaže: »Ne ti tabani!«

— Ja, glupi sin svojega glupoga oca, sretan sam, složiti se u mišljenju s velikim mudracem. Znači sada treba samo udarati bambusovim štapovima prave tabane. Mi smo udarali spasonosnim trstikama tabane seljaka. Ali kod kupnje i prodaje uvijek su krivi dvojica. Onaj, koji skupo prodaje, i onaj koji skupo kupuje. Slobodno je žiteljima Pekinga platiti po dva dukata za jaje. Oni time samo pooštravaju skupoću, radjaju lakomost i kvare seljake. Trstikom njih po tabanima: ne širite zla! Potrebna je borba s pohlepnošću, ali je potrebna i borba s rasipnošću!

— Tun-Li! — usklikne Bogdihan, — tvoj sud stvoren je po svim pravilima logike i pravednosti. Tun-Li, zzzapovijedaj!

— Tada će trebati mnogo trstike, — primjeti mandarin, koji je upravljao državnom blagajnom.

— Zar ja žalim bambusa za svoje podanike?! — usklikne s čuvstvom Bogdihan.

I borba s rasipnošću pošla je po svim trgovima Pekinga.

Tri dana trajala je borba.

Cijela tri dana.

A četvrti dan, jaja su stajala po četiri dukata za komad.

Njih su prodavali ispod poda, i zato dvostruko skuplje nego prije.

Premudri Či-San, kako je mudar, nije išao sam na trg, nego je poslao kuharicu.

Kuharica vratila se s trga kasno, na prstima, kao balerina, — na tabanima nije ona mogla stupati.

Ali mjesto četiri jaja donijela je s trga jedno.

Bogdihan, u svojoj beskonačnoj brizi o mudrosti, otišao da popita za zdravlje Či-Sana.

I zatekao ga gotovo pri smrti.

Mudrac mu samo pokazao prstom na tabane i prošaptao:

— Ne te...

Bogdihan zarida!

— Či-Sane! Mudri! Veliki! Nastavniče! Drži se! Ne umiraj barem jedan dan još! Kunem se aždajama, sve će biti popravljeno sutrašnji dan. Riječ je o glavi nesposobnoga Tun-Li!

I Bogdihan zapovijedi, da se smjesta sastane Državni Savjet.

Državni savjet se sastao.

Sin Neba bio je gnjevan.

Oči njegove bacale su munju.

Glas je zvučao kao grom.

On usklikne:

— Nevrijedni Tun-Li! Spremi se, da položiš na panj pokvarenu lukovicu, koju se ti usudjuješ nazivati glavom! Veliki Či-San umire, i istorija sprema se, da pokrije naše ime sramotom!

Tun-Li pao je nice pred Bogdihanom i uskliknuo:

— Sine Neba! Nije li svejedno: danas ili sutra da odleti takav smrad, kao što je moja glava? Jedan dan života Gospodaru svijeta! I kunem se, da će pravi tabani biti nadjeni. Mi smo pregledali sve tabane u Kitaju a nismo pregledali samo one, koji su potrebni. Sad sam ja našao prave tabane! Tko nosi jaja? Kokoši! Kokoši treba tući trstikom po tabanima! Ne nosi zlatna jaja! Ne nosi! Ne nosi!

Sav državni savjet zasjao od radosti, slušajući takovo jednostavno, jasno i pravedno rešenje.

— Tun-Li! Zzzapovijedaj! — naloži Bogdihan.

I Tun-Li zapovijedi.

Cijeli dan u svem Kitaju trebalo je vikati iza svega glasa, do toga su kokodakale kokoši.

Njih su lovili, prevrtali glavu dolje i tukli trstikom po tabanima.

A slijedeći dan, kokoši su prestale nositi.

U smrtnoj stisci došao Bogdihan, da posjeti mudroga Či-Sana, u njegovom paviljonu usred cvijeća.

Či-San je umirao.

On se kratkim smiješkom mudraca obratio k Bogdihanu, koji je ridao kod njegovih nogu, sabrao posljednje sile i rekao:

— Ti se zanimaš, Sine Neba, što će reći o tebi historija? Ne uznemiruj se. Ništa osobito ružna. Ona će reći: »Čing-Čang, bio je dobar Bogdihan. On je imao najbolje namjere. Ali njega je progonila samo nesreća: on je uvijek pogadjao po krivim tabanima.« Ne uznemiruj se. ipak, Sine Neba. Takova je sudbina veoma mnogih Bogdihana na zemlji. Vječno udarati po krivim tabanima!

To reče mudri Či-San i umrije.